

## לא אוכל עוד לצאת ולבוא

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים בֶּן מֵאָה וָעֶשְׂרִים שָׁנָה אֲנֹכִי הַיּוֹם לֹא אוֹכֵל עוֹד לְצֵאת וּלְבֹאֹה וְהָאֵמֶר אֲלִי לֹא תֵעָבֵר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: (דברים לא ב.)<sup>1</sup>

### מסכת סוטה דף יג עמוד ב – מלאו ימיו של משה ונסתתמו ממנו שערי חכמה

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים בֶּן מֵאָה וָעֶשְׂרִים שָׁנָה אֲנֹכִי הַיּוֹם" - שאין תלמוד לומר היום, היום מלאו ימי ושנותי, ללמדך, שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים מיום ומחודש לחודש, דכתיב: "את מספר ימיו אמלא" (שמות כג כו).<sup>2</sup>

"לא אוכל עוד לצאת ולבוא" - מאי לצאת ולבוא? אילימא לצאת ולבוא ממש, והכתיב: "וּמִנְשָׁה בֶּן מֵאָה וָעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתוֹ לֹא כָּהֲתָה עֵינֹו וְלֹא נָס לְחַח" (דברים לד ז). וכתיב: ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו (שם א), ונתניא: שנים עשרה מעלות היו שם, ופסען משה בפסיעה אחת! א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן: לצאת ולבוא בדברי תורה, מלמד, שנסתתמו ממנו שערי חכמה.<sup>3</sup>

### רש"י דברים פרק לא פסוק ב – ניטלה ממשה הרשות

"לא אוכל עוד לצאת ולבוא" - יכול שתשש כוח? תלמוד לומר: "לא כְּהִתָּה עֵינֹו וְלֹא נָס לְחַח" (דברים לד ז). אלא מהו "לא אוכל"? איני רשאי, שנטלה ממני הרשות ונתנה ליהושע. דבר אחר, לצאת ולבוא בדברי תורה, מלמד שנסתתמו ממנו מסורות ומעיונות החכמה.<sup>4</sup>

"וה' אמר אלי" - זהו פירוש לא אוכל עוד לצאת ולבוא, לפי שה' אמר אלי.<sup>5</sup>

<sup>1</sup> משה סוגר כאן שני מעגלים, קטן וגדול. מעגל קטן, זה שהתחיל בספר במדבר, פרשת פנחס, בו הוא פונה אל הקב"ה ומבקש שימנה איש על העדה "אשר יצא לפניו ואשר יבוא לפניו" ונסגר כאן כאשר משה מודה שאינו יכול עוד לצאת ולבוא והגיעה שעתו של המוציא והמביא הבא, הלוא הוא יהושע. והוא מזכיר כמובן את ציווי הקב"ה. האם זה מה שקבע את שעתו של יהושע, שמשה לא יכול עוד לצאת ולבוא, או שמא סיפה של ארץ ישראל שהוא לא יכול להיכנס אליה? ואילו יכול היה משה "לסחוב" עוד, מה אז? המעגל הגדול יותר קשור למאה ועשרים שנה והוא מקיף את כל התורה כולה מסוף פרשת בראשית ועד פרשתנו. ראו בראשית רבה כו ו המקשר את הגזירה "והיו ימיו מאה ועשרים", לאחר חטאי בני האלהים עם בנות האדם, עם שנותיו של משה: "בשגם זה משה, שחשבונו של זה הוא חשבונו של זה (בשג"ם בגימטריא משה"ה). רבותינו מביאים אותה מכאן: והיו ימיו מאה ועשרים שנה, ומשה חי מאה ועשרים שנה". אבל זה נושא שיש לדון בו בפעם אחרת, בפרשת בראשית או וילך הבעל"ט. הפעם, בפרוס השנה היוצאת ועל סיפה של השנה הבאה, נרצה לדון בביטוי "לצאת ולבוא".

<sup>2</sup> אמרנו שלא נתייחס לעניין של מאה ועשרים שנה, אבל בחרנו בכל זאת להביא מדרש זה בשלמותו, כולל חלק זה שהקב"ה ממלא שנותיהם של הצדיקים שזוכים שיום מיתתם חל ביום הולדתם. לגבי מיתתו של משה שחלה בשבעה באדר (ומכאן גם לידתו), ראו החשבון שהגמרא עושה במסכת קידושין לח ע"א, אגב הדיון מתי פסק המן והתחילו לאכול מתבואת הארץ החדשה כשנכנסו לארץ (סדר עולם רבה ז). ומדרשים רבים יש לנו כמה דברים הספיק משה לעשות באותו היום, יום הולדתו המאה ועשרים, מלבד שירת האזינו, וברכת השבטים שהם לפי פשוטו של מקרא, כגון כתיבת שלושה עשר ספרי תורה, אחד לכל שבט אחד מופקד בארון הברית (מדרש תנאים דברים א א). ראו דברינו [יום פטירת משה רבנו](#) בפרשת תצוה.

<sup>3</sup> האם כך רצה ר' שמואל בר נחמני שנדמה את משה ביומו האחרון עלי אדמות: איש זקן ובריא, עדיין מלא כח פסי, אבל חסר כח שכלי ורוחני? איש שעולה שנים עשרה מדרגות בפסיעה אחת אבל לא מדרגה אחת בתורה? וביום אחרון זה כתב כאמור את יג ספרי התורה, שירת האזינו וברך את השבטים איש כברכתו? (ראו דברים רבה ט ט). האם ככה נפטר משה מן העולם?

<sup>4</sup> פירוש רש"י זה ודאי מבוסס על גמרא סוטה ה"ל, אך שימו לב "לתוספת הקטנה" שלו. רש"י מתחיל בהסבר שהגמרא לא נותנת: "איני רשאי, שנטלה ממני הרשות ונתנה ליהושע" ורק אח"כ, ב"דבר אחר", הוא עובר להסבר של הגמרא שנסתתמו ממשה שערי החכמה, או בתוספת הלשון של רש"י: "מסורות ומעיונות החכמה". מלבד החידוש של "לא אוכל" במובן של "איני רשאי", לפי האמרה הידועה: you can but you may not, עושה כאן רש"י הפרדה בין ההנהגה לחכמה. בין הרשות שנתנה ליהושע במובן של שירה ושלטון ובין הסמכות התורנית והרוחנית. אולי מכאן לקח פירוש כלי יקר (במדבר כז יח, שעוד נראה להלן) את הרעיון ש"משה מסר ליהושע שני מיני הנהגות. האחת היא ההנהגה בתורה ומצוות, השניה היא ההנהגה המדינית". ראו שם שהוא מביא מרש"י (ולא מהגמרא סוטה) את הראיה שלצאת ולבוא זה בהלכה. מנגד, ראו פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) דברים פרשת וילך דף נב עמוד א, שמנסה כאילו לחבר חזרה את שניהם ואלה דבריו: "לא אוכל עוד לצאת ולבוא. והלוא כתיב לא כהתה עינו ולא נס לחה? אלא לצאת ולבוא בתורה. נתן רשות ליהושע לדרוש לפניו". בעל מדרש זה הוא ר' טוביה בן אליעזר המאה האחת עשרה יוון, שלדעת החוקרים (א' טייטל, "מ תא-שמע) יש זיקה וקשר סמוי בינו ובין פירוש רש"י (הם בני אותה תקופה). אפשר שהוא ראה את רש"י ומנסה "להחזיר" אותו לגמרא, או שהוא מסיח לפי תומו ומבאר את הגמרא בדרכו ובלי שראה את רש"י. ואולי רש"י ראה את מדרשו?

<sup>5</sup> רש"י מנסה להתמודד כאן עם קושי ענייני בפשט הפסוק, מה היא תוספת זו שמשה מזכיר כאן שוב שהקב"ה מונע ממנו לעבור את הירדן? אם משה נפרד מבני ישראל בהודאה שאינו יכול עוד להנהיגם (או שאינו רשאי כפי שראינו ונראה בהמשך), בין מסיבות פיסיות ובין מסיבות מנטליות, וכבר ניתנה ההנהגה ליהושע, מה באה תוספת זו ללמדנו? ואם הקב"ה כן היה מרשה לו לעבור את הירדן, מה אז? התשובה שרש"י מציע היא שגם זה עדיין קשור לחוסר היכולת לצאת ולבוא. זו אפילו הסיבה לכך. איני יכול לצאת ולבוא עוד לפניכם, אומר משה לבני ישראל, כי הקב"ה מונע ממני להיכנס לארץ. איכשהו תמיד מתחברים שלושת המוטיבים: מות משה, אי כניסתו לארץ והעברת ההנהגה ליהושע, למוטיב אחד. הגם שאפשר לחשוב שאין הם קשורים בהכרח. וכבר האריך לדון

## אבן עזרא דברים לא ב – אינכם צריכים לי עוד, ה' ויהושע אתכם

לצאת ולבוא - במלחמה, והטעם - כי אילו לא הייתי מת עתה, אין בי יכולת להילחם, ואין לכם צורך למי שיעזוב אתכם, כי השם ישמיד הגוים גם יהושע, והעד: מה שראיתם בעיניכם במלחמת סיחון ועוג.<sup>6</sup>

## רמב"ן דברים פרק לא פסוק ב – משה עדיין בתוקפו ובבריאותו

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אֲנִכִּי הַיּוֹם" - וזה לנחם אותם על ענינו, כלומר אני זקן ואין לכם עוד תועלת ממני, ועוד כי השם צוני שלא אעבור שם. ואל תפחדו ואל תיראו, כי ה' יעבור עמכם לא יסלק שכינתו מכם בעבורי, ויהושע הוא העובר לפניכם במקומי. ואע"פ שמשה רבינו היה בתוקפו ובבריאותו, כאשר העיד הכתוב (להלן לד ז) לא כהתה עינו ולא נס לחה, אמר להם כן לנחמם.<sup>7</sup>

ורש"י כתב, לא אוכל עוד לצאת ולבוא לפי שה' אמר אלי לא תעבור את הירדן. ואינו נכון.<sup>8</sup> ועל דעת רבי אברהם, לצאת ולבוא למלחמה כי חלשו כוחותיו בזקנותו. וגם זה אינו נכון. ורבותינו אמרו (סוטה יג ב), מלמד שנשתתמו ממנו מעיינות חכמה. והיה זה במעשה נס, שלא ידאג לתת גדולה ליהושע בפניו.<sup>9</sup>

## אברבנאל דברים פרק לא – הסתכלות מפוכחת על העתיד

ואני אחשוב שמשה רבינו אמר אל ישראל בן מאה ועשרים שנה אנכי היום והם טובים באמת, כי כמו שהעידה התורה עליו: לא כהתה עינו ולא נס ליחה. אבל אין ראוי שאִנָּה את עצמי בחשבי שכן יהיה תמיד, כי מפאת הזקנה עם היותי בהווה בריאה וטוב, אין ספק שלא יהיה כך בעתיד. כי בהכרח תבואני החולשה מהרה בהיותי בירידה האחרונה, כי כן יקרה לזקנים שבהיותם בבריאות פתאום תבואה החולשה. וזהו אומרו: לא אוכל עוד לצאת ולבוא. רוצה לומר, עוד בעתיד לא אוכל עם היות שאוכל עתה. ועם זה לא יהיה המאמר הזה סותר לאומרו לא כהתה עינו ולא נס ליחה, כי שם ידבר מההווה ומשה דבר כאן בדרך השכל למה שיהיה עליו בעתיד.<sup>10</sup>

בנושא זה יעקב בלידשטיין בספרו **עצב נבו: מיתת משה במדרש חז"ל**. אלון שבות: תבונות, תשס"ח והביא שם את כל המדרשים והפרשנויות על מותו של משה ואי כניסתו לארץ. והרוצה להיזכר בשיר **מנגד – עצב נבו** של רחל מוזמן גם כן.

<sup>6</sup> פירוש אבן עזרא צריך הסבר. יש מי שהגיה "יעזוב" ל"יעזור" ויש מי שהגן על נוסח זה וציין שהשורש ע"ב הוא לעתים במובן של לעזור, כמו: "עזוב תעזוב עמו" או הפסוק בנחמיה ג ה: "ויעזבו ירושלים עד החומה הרחבה". כך או כך, אבן עזרא מזכיר את האפשרות של הפשט, שאכן משה היה כבר זקן ועיקר תפקידו של המנהיג, בוודאי ערב הכניסה לארץ, הוא לצאת ולבוא בראש מחנה הצבא, כפי שאנו מוצאים בהרחבה בפסוקים לגבי דוד, שמואל א פרק ח, שמואל ב פרק ה ועוד. (כבר את מלחמת מדין הפקיד משה בידי הדור הבא, ראו הדף **אלעזר מורה הלכה בפני רבו**). ובאופן לא מפתיע מתווסף כאן גם נימוק משלים-נגדי, שבעצם אין לכם צורך בי כי ה' נלחם לכם. אין לכם תועלת וצורך בי. גישה דומה מצאנו בפירוש דעת זקנים מבעלי התוספות על הפסוק: "בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא. כי זקנתי ועוד כי ה' אמר אלי לא תעבור את הירדן וגו'. ואתם אין לכם הפסד בדבר כי ה' אלהיך הוא עובר לפניך ואין לכם כמוהו. דבר אחר: לא אוכל עוד לצאת ולבוא ולא משום חלישות אלא משום שה' אמר אלי לא תעבור וגו'". ובפירוש ספורנו: "בן מאה ועשרים שנה אנכי היום. ואין להתעצב על מיתתי שלא הייתי ראוי לחיות עוד בטבע: לא אוכל עוד לצאת ולבוא. וגם אם הייתי חי לא הייתי יכול לצאת ולבוא לפניכם בזקנתי: וה' אמר אלי לא תעבור. וגם אם הייתי יכול לצאת ולבוא הנה ה' אמר אלי לא תעבור ואם כן טוב לכם שאמות כדי שתוכלו לעבור: ה' אלהיך הוא עובר לפניך. וכמו כן אין לכם להתעצב על מה שתאבד מכם הנהנתי כי אמנם ה' אלהיך עובר לפניך ובכן תזכו להנהיגה יותר טוב מהנהגתי". שימו לב איך שני פירושים אחרונים אלה מתייחסים לקושי שצינו בהערה 5 לעיל, שרש"י מנסה להסביר, היינו משמעותו של החצי השני של הפסוק, הנימוק השני שמשה נותן: "וה' אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה".

<sup>7</sup> לכאורה, מצטרף רמב"ן לדעות הנ"ל ש"לא אוכל לצאת ולבוא" הוא במובן הטבעי והביולוגי הפשוט, ראו שוב דברי ספורנו: "שלא הייתי ראוי לחיות עוד בטבע". אבל לשיטת רמב"ן כל זה הוא רק על מנת לרצות את בני ישראל, להכניס לפרידה ממש, להרגילם לכך שהתקופה משתנה ואיתה גם ההנהגה. אבל באמת, לשיטת רמב"ן, בני ישראל רואים שמשה עדיין במלוא כוחותיו, כפי שהוא ממשך ומבאר להלן והכל בשל הפסוק: "לא כהתה עינו ולא נס ליחה". האם מסתתרת כאן שאיפה כמוסה של משה שאולי ברגע האחרון בני ישראל יקומו כאיש אחד וידרשו שייכנס איתם? האם אנחנו חוזרים בצורה סמויה ל"ואתחנן"? ראו המדרש בדברים רבה ז י: "א"ר שמואל בר יצחק: כיון שנטה משה למות ולא בקשו עליו רחמים שיכנס לארץ, כינס אותן והתחיל מוכיחן. אמר להם: אחד פדה שישים ריבוא בעגל ושישים ריבוא לא היו יכולין לפדות אדם אחד! הוי: ולא נתן ה' לכם לב לדעת".

<sup>8</sup> פרשני רמב"ן מעירים שוא"ו החיבור של "וה' אמר אלי" היא שגרמה לו לא לקבל את פירוש רש"י. וא"ו החיבור אינה יכולה להיות במשמעות של "לפיכך", של מתן סיבה. אבל רמב"ן לא מתמודד עם הקושי הפשטני שרש"י מעלה וכפי שראינו בהערה הקודמת, פירוש זקנים מבעלי התוספות וכן פירוש ספורנו, מתמודדים. ראו שוב ספורנו: "וגם אם הייתי יכול לצאת ולבוא הנה ה' אמר אלי לא תעבור. ואם כן, טוב לכם שאמות כדי שתוכלו לעבור". שוב המוטיב שמות משה קשור בכניסה לארץ, נכון יותר, המשך חייו הוא בהכרח המשך מנהיגותו ומונע את כניסת דור הבנים לארץ. ראו דברינו **כי לא תעבור את הירדן הזה** בפרשת ואתחנן.

<sup>9</sup> הכל על מנת להעביר את תפקיד ההנהגה ליהושע. כולל, יש לומר, הנהגה והגדולה הרוחניים. נסתמו מעיינות החכמה של משה על מנת שייפתחו בשובה ונחת מעיינות החכמה של יהושע והדור הבא.

<sup>10</sup> את הסתירה בין "לא אוכל עוד לצאת ולבוא" ובין "לא כהתה עינו ולא נס ליחה", סתירה שעומדת ביסוד רוב הדרשות והפרשנויות שראינו עד כה, מציא אברבנאל לפתור ע"י הבחנה בין המצב ההווה ובין תחזית העתיד עפ"י דרך הטבע - "כמו שראוי לחיות עוד בטבע" בלשון פירוש ספורנו - דרך שמשה כפוף לה כמו כל בן תמותה אחר. ביום הולדתו המאה ועשרים, שהוא גם יום מותו, עדיין משה במלוא כוחו. אבל הוא יודע שסופו למות והוא משתף את העם עם התחזית הפשוטה הזו שבקרוב "לא אוכל עוד לצאת ולבוא" ומן הראוי להעביר את ההנהגה בצורה מסודרת כבר עכשיו.

## כלי יקר דברים פרק לא פסוק א – איני רשאי יותר

... לפי שרצה משה לומר לא אוכל עוד לצאת ולבוא, ומילת לא אוכל יש לו שני פנים: או לא אוכל ממש מבלתי יכולת, או לא אוכל איני רשאי מלשון: לא תוכל לאכול בשעריך (דברים יב יז). ובאמת שכאן פירושו איני רשאי עוד לצאת ולבוא, לפי שכבר ניתנה הרשות ליהושע, והיה משה ירא פן יבינו ישראל לא אוכל כמשמעו מבלתי יכולת לילך לבוא ולצאת לפניהם כפעם בפעם. מה עשה משה? הלך לפני כל ישראל בזריזות לאורכה ולרוחבה, כי בזה הראה להם כי ככוחו אז כן עתה לילך ולצאת ולבוא לפניהם, ואז יבינו מעצמם מאמר לא אוכל שכונתו איני רשאי. לכך נאמר: וילך משה, שהלך בפני כל ישראל בזריזות להראותם שהוא יכול לילך אבל אינו רשאי. ומטעם זה אמר להם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, ואף על פי כן ככוחי אז כן עתה. כי בכל הימים הללו לא סר כוחי וזה מופת, שיכול אני אבל איני רשאי. ובדרך זה יש לפרש וילך משה גם לדבר אחר שפירש רש"י לא אוכל לצאת ולבוא בדבר הלכה, על כן וילך משה שהלך לפניהם בדבר הלכה ותורה ובזה הראה להם שככוחו אז כן עתה בדבר הלכה ויכול אבל אינו רשאי כי ניתנה הרשות ליהושע ובהכרח נסתמו ממנו מעינות החכמה וסתימה זו שאינו רשאי כאמור.<sup>11</sup>

**וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר: יִפְקֹד ה' אֱלֹהֵי הָרוּחַת לְכָל בָּשָׂר אִישׁ עַל הָעֵדָה: אֲשֶׁר יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יָבֹא לִפְנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וְאֲשֶׁר יָבִיאֵם וְלֹא תִהְיֶה עֵדֶת ה' כִּצְאֹן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רָעָה: (במדבר כז טו-יז).**<sup>12</sup>

**וּלְפָנַי אֲלַעֲזֹר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׂאֵל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי ה' עַל פִּי יֵצְאוּ וְעַל פִּי יָבֹאוּ הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ וְכָל הָעֵדָה: (במדבר כז כא).**<sup>13</sup>

## ספרי במדבר פיסקא קלט - המנהיג בראש הצבא

"אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם", אשר יצא לפניהם במלחמה ואשר יבוא לפניהם במלחמה. לא כדרך שאחרים עושים שהם משלחים חיילות והם באים לבסוף.<sup>14</sup> אלא כשם שעשה משה, שנאמר: "ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו" (במדבר כא לד); וכשם שעשה יהושע, שנאמר: "וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה אם לצרינו" (יהושע ה יג).<sup>15</sup>

<sup>11</sup> פירוש כלי יקר (רבי שלמה אפרים מלונטשיץ, (מרכז-מזרח אירופה, מאה 16), לא מקבל את שיטת אבן עזרא וסיעתו (בעלי התוספות, ספורנו) וגם לא את שיטת הגמרא, רש"י ורמב"ן שהייתה כאן חולשה רוחנית-שכלית לצד חוסן גופני-פיסי. (ראו הערה 3 לעיל). משה היה עד יומו האחרון, ועד בכלל, בשיא כוחו הפיסי והרוחני, הגופני והשכלי. "לא אוכל" פירושו אינני רשאי ולא אינני יכול, כפי שכבר ראינו ברש"י לעיל (בהיבט זה של רשות או רשאי, כן צועד כלי יקר בעקבות רש"י כפי שהוא עושה בלא מעט מפירושו). משה מתרוצץ הלך ושוב ומלא פעילות ביומו האחרון (ראו הערה 2 לעיל). אבל גם כלי יקר מסכים שה"איני רשאי" של משה הולך ביחד העברת הרשות ליהושע. אין למשה סמכות כי זו כבר נטלה ממנו "ובהכרח נסתמו ממנו מעינות חכמה". אבל לא מההיבט של ידיעת התורה והחכמה האישית-שכלית, רק מההיבט של הסמכות הציבורית. ליום אחד היה משה כמו אותו חבר בבית המדרש שאין טורח הציבור עליו (ראו שמות רבה כז ט, דברינו **אני ואתה עומדים בזירה**, פרשת יתרו) והוא יכול ללמוד תורה לשמה! ואחרי כל זאת, עדיין נראה שכלי יקר קצת "מתפתל" בין אמירתו שמה "הלך לפניהם בדבר הלכה ותורה ובזה הראה להם שככוחו אז כן עתה בדבר הלכה" ובין דבריו "כי ניתנה הרשות ליהושע ובהכרח נסתמו ממנו מעינות החכמה". כך או כך, להשלמת המפרשים שמצאנו ראו פירוש מלבי"ם (הרב מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל וייזר, מזרח אירופה, מאה 19) על הפסוק שלנו שמתייחס גם לבעיה של הנימוק הנוסף: כי לא תעבור את הירדן הזה. בעיה שראינו שרש"י, בעלי התוספות וספורנו מתמודדים איתה. ואלה דבריו של מלבי"ם: "אמר לא אוכל עוד לצאת ולבוא, שרק הפעם הזאת יצא ממקומו וישוב אל מקומו. אבל אח"כ, אם יצא ממקומו מחוץ למחנה לוי, לא ישוב עוד לבוא למקומו. כי אז היציאה תהיה למקום הנועד לו למות. ולמען שלא יחשבו שמרמז להם שיעבור את הירדן, לזה אמר וה' אמר אלי לא תעבר את הירדן הזה. כי אף בלבד ג"כ לא תעבור". (בהפוך מהתיאור של שמעון הצדיק כהן גדול שידע את מותו בגלל הזקן שנכנס עימו ולא יצא איתו מקודש הקדשים, ירושלמי יומא ה ב). למשה נותר כרטיס חד-כיווני.

<sup>12</sup> כאמור בראש דברינו, דברי משה בפרשתנו: "לא אוכל עוד לצאת ולבוא" הם סגירת מעגל שהחל בפרשת פנחס בה משה מבקש מהקב"ה למנות מנהיג אשר יצא ואשר יבוא לפני העם. ראו דברינו **יפקוד ה' איש על העדה** בפרשת פנחס. בניגוד אולי לכל המדרשים (ואולי גם מקצת הפסוקים) אשר מבליטים את חוסר הרצון והיכולת של משה להעביר את התפקיד ליהושע, נראה שבפשט הדברים, דברי משה הם השלמה עם העברת התפקיד שהוא עצמו יזם. זו דרך הטבע ומשה מבין זאת היטב.

<sup>13</sup> שטר ושוברו בצדו. יהושע יצא ויבוא לפני העם – הוא המנהיג הבא על פיו ישק דבר. אבל, שלא כמשה, הוא כפוף לאלעזר הכהן הנושא את "משפט האורים והתומים". עד כמה שבררנו, משה לא היה כפוף למשפט האורים והתומים. וזה הבדל גדול בין משה ויהושע (ומנהיגים אחרים שנזקקו לאורים ולתומים כשאלו ודוד). וכבר אמרו חכמים: "פני משה כפני החמה ופני יהושע כפני הלבנה". ראו דברינו **אורים ותומים** בפרשת תצוה.

<sup>14</sup> "לצאת ולבוא לפני היוצאים במלחמה, הוא המקור לקריאה "אחר" בימינו.

<sup>15</sup> ובהמשך המדרש שם אולי גם רמז לשיטת רש"י והגמרא: "ואשר יוציאם בזכותו ואשר יביאם בזכותו" – לצאת ולבוא בתורה ומעשים טובים אשר מסייעים במלחמה, כפי שאכן נצטוו יהושע: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה" (יהושע א ח), ורבו על כך המדרשים. ויהושע כבר הלוא ראה במלחמת עמלק מתי גבר עמלק ומתי גבר ישראל (משנה ראש השנה ג ח). אבל כפשוטו חזרנו ליציאה וביאה של מנהיג בראש הצבא, כשיטה הפשטנית של אבן עזרא וחבורתו. ראו עוד ספרי זוטא פרק כז: "אשר יצא לפניהם, שלא יהא עושה כדרך שמלכי אומות העולם עושין שהן מוציאין את בני דוויה (את דלת העם) למלחמה ויושבין להן

עֹדֵנִי הַיּוֹם חֶזֶק פֶּאֶשֶׁר בְּיוֹם שָׁלַח אוֹתִי מֹשֶׁה כִּכְחִי אֲזִי וּכְכְחִי עִתָּה לְמַלְחָמָה וּלְצִאת וּלְבֹא: (יהושע יד יא).<sup>16</sup>

בְּלִילָה הַהוּא נִרְאָה אֱלֹהִים לְשִׁלְמָה וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאַל מָה אֶתָּן לָךְ: וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֶה לְאֱלֹהִים אֶתָּה עֹשִׂיתָ עִם דָּוִד אָבִי חֶסֶד גָּדוֹל וְהַמְלִכְתָּנִי תַחְתָּיו: ... עִתָּה חֶכְמָה וּמִדָּע תֵּן לִי וְאַצְאָה לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְאַבְוָאָה כִּי מִי יִשְׁפֹּט אֶת עַמִּי הַזֶּה הַגָּדוֹל: (דברי הימים ב א ז-י).<sup>17</sup>

ה' יִשְׁמֵר צִאתְךָ וּבֹאְךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: (תהלים קכא ח).<sup>18</sup>

## שבת שלום ושנה טובה

### מחלקי המים

**מים אחרונים:** בהקשר להעברת ההנהגה ממשה ליהושע בהגעתו לגיל מאה ועשרים, קשה שלא להביא את פירוש אור החיים על הפסוק: "וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר". מפרש אור החיים שכל "ויאמר" או "וידבר" ה' במקרא איננה אמירה פרטית למשה, אלא אמירה שעליו לומר דברים אלה לכל ישראל. ומה כאן? מה יאמר משה לבני ישראל? - "אומרו לאמר, שיאמר להם לישראל שהוא עולה למות". אני בן תמותה מכריז משה "איש האלהים". ראו הדף [האמירה האחרונה של הקב"ה למשה](#).

בתוך בתיים, אלא אשר יצא לפניו ואשר יבוא לפניו, שכן הוא אומר בדוד וכל ישראל ויהודה אוהב את דוד כי הוא יוצא ובה לפניו (שמואל א יח טז): ואשר יוציאם ואשר יביאם, שלא יהא מוציאן רבבות ומכניסן אלפים מוציאן אלפים ומכניסן מאות, שכן הוא אומר בדוד: גם תמול גם שלשום בהיות שאול מלך עלינו אתה היית המוציא והמביא (שמואל ב ה ב) - מה שאתה מוציא אתה מביא". ובמדרש אגדה (בובר) במדבר פרק כז: " ... ואשר יבא לפניו לעשות כל צרכם, ואשר יוציאם בזריות, ואשר יביאם בתפילותיו, ואמר לו הקב"ה כל הדברים שאמרת תמצאם ביהושע תלמידך, לך והקם אותם". לצאת ולבוא של משה, עובר ליהושע.

<sup>16</sup> אלה דברי קלב ליהושע, כאשר הוא מבקש ממנו רשות לכבוש את הר חברון ומזכיר לו את עמידתם המשותפת כנגד המרגלים שהוציאו את דִּיבַת הארץ רעה. ראו פירוש מצודות שם: "עודני היום חזק - לפי שבא לשאול את חברון חשש פן ישיב יהושע לאמר הלא זקנת ותש כחך ואיך תכבוש את חברון? לזה אמר עודני חזק כמאז. ככוחי אז - כמו הכוח שהיה בי אז כזה הכח בי היום הן להילחם בעצמי הן לצאת ולבוא לפני העם להורותם תכסיסי המלחמה". קלב אז בן 85 בערך בגיל שמשה התחיל בשליחותו.

<sup>17</sup> שלמה המלך מבקש מהקב"ה חכמה ומדע כיצד לצאת ולבוא לפני העם. ראו במקבילה במלכים א פרק ג פסוק ז: "וְעַתָּה ה' אֱלֹהֵי אֶתָּה הַמְּלִכְתָּ אֶת עַבְדְּךָ תַּחַת דָּוִד אָבִי וְאַנְכִי נֶעַר קָטָן לֹא אֶדַע צֵאת וְבֹא". עוד לצאת ולבוא בתנ"ך: דוד המלך בשמואל א פרק יח פסוקים יג טז, בשמואל ב ה ב ודברי הימים א יא ב, ירמיהו לז ד, יחזקאל (הנשיא) פרק מו ועוד. ובמדרשים נאמר ביטוי זה גם על גס על אברהם ושמואל. בקשנו לדרוש בכולם אך לא נוכל לצאת ולבוא ידי חובת כולם ובע"ה, נזכה להשלים ולדרוש גם בהם.

<sup>18</sup> וה' יזכנו לצאת בריאים ושלמים מהשנה החולפת ולבוא ששים ושמיים לשנה הבאה עלינו לטובה. ובהקשר של משה, ראו דברים רבה ז ה על הפסוק: ברוך אתה בבוואך וברוך אתה בצאתך: "בבוואך זה משה בביאתו לעולם קירב רחוקים זו בתיבה בת פרעה, וברוך אתה בצאתך זה משה ביציאתו מן העולם קירב רחוקים זה ראובן ... יחי ראובן ואל ימות. דבר אחר: ברוך אתה בבוואך בפרקמטיא שלך וברוך אתה בצאתך בפרקמטיא שלך ודוד מפרשה (תהלים קכא) ה' ישמר צאתך ובוואך. דבר אחר: ברוך אתה בבוואך בביאתך לעולם וברוך אתה בצאתך ביציאתך מן העולם. א"ר ברכיה: כתיב (קהלת ג) עת ללדת ועת למות. וכי אין אנו יודעין שעת הוא שאדם נולד ועת הוא שאדם מת? אלא אשרי אדם ששעת מיתתו כשעת לידתו, מה בשעת לידתו נקי אף בשעת מיתתו נקי, הוי: ברוך אתה בבוואך וברוך אתה בצאתך".